

KIRÁLYOK DIVATJÁTÓL A DIVATKIRÁLYOKIG

Hogy a régmúlt idők egyik-másik divatja miként született meg, azt a századok köde eltakarja előlünk. Bizonytal voltak akkor is divatkirálynők, kik a divatot irányították, megihlették, fejlesztették — de nevüket a krónika nem örökítette meg.

AZ »UDVAR« ÉS EGYÉB DIVATDIKTÁTOROK

A tizenhatodik század érdeme, hogy megajándékozta a világot az újkor legnagyobb pletykagyűjtőjével *Brantôme* személyében, akit szigorú historikusok »a történelem komornyikja« néven szoktak emlegetni. Hát az igaz, hogy a toalettszobák titkait alaposan meglesté. Az ő leírásai nyomán *Valois Margitban*, IV. Henrik francia király feleségében ismerhetjük fel az első, mai értelemben vett divatkreáló hatalmasságot.

Brantôme a telivér asszonyszakértő lelkesült hevületével írja le Margit királyné ruháit és bizonykodik, hogy az ő alkotásaihoz képest a régi korok dámáinak öltözködése nem volt egyéb, mint »*drôleries, bifferies*

et grosseres« — amit magyarra úgy lehetne lefordítani: *merő vacak*. Margit asszony maga tervezte ruháit s amit kigondolt, az lett az uralkodó divat. »*Persze* a többi asszonyságon már nem festett úgy a ruha, mint őrajta« — írja Brantôme mester s ezzel rátapint a divat közismert kajánságára, mellyel azt is beugratja a minta utánzásába, akinek egyenesen óvakodni kellene tőle.

Divatkirálynő, XVIII. század

Délceg, magas alakja volt Margit királynénak; világos, hogy a kis, vézna vagy gömböc udvarhölgyön hatástalanul lógott és feszült a vénuszi termetre mintázott köntös. Egyszer olyan aranyszóttos kelmét használt fel, melynek rőfje száz tallérba került. Tizenöt rőf kellett a parádés öltözethez s természetesen olyan irtóztató nehéz volt, hogy Brantôme szerint »*holmi pöttöm kis hercegnő megrepedt volna alatta*«.

Valois Margit ránkmaradt arcképei szerint csinos asszony lehetett ugyan, de nem az a földöntúli szépség, aminőnek elbódult életírója teszi. *Lám, mit nem tesz a jó ruha!* Brantôme szerint olyan gyönyörű volt, hogy a mitológiai istennők legfeljebb szolgálók lehetek volna mellette. Európa előkelő urai csakis azért keresték fel a francia udvart, hogy a királynét láthassák; volt olyan, aki két hónapig várakozott, míg a színe elé kerülhetett. Don Juan d'Austria ezt a paradoxont szerkesztette róla: »Ámbár a szépsége nem emberi, hanem isteni, mégis inkább van hivatva kárhozatba dönteni az embereket, semmint üdvösségre vezérelni őket.« Nem volt igazsága, mert Margit asszony jámbor emberszeretetről tett tanúságot az Öltözködésénél. Azt írja ugyanis hűséges krónikása, hogy bármiképpen változtatta is toalettjeit: »szép nyakát és gyönyörű keblét mindig szabadon hagyta, mert tudta, hogy nincs joga azok szemléletétől a világot megfosztani.«

A későbbi időkről már bőven rajzanak élénk a divatkreáló asszonyok nevei. A királynők közül *Marie Antoinette*, a bálkirálynők sorából *Mme Tallien*, a színpad királynőinek fényes koszorújából *Mars* kisasszony neve érdemesebb a megemlézésre.

A divat termőföldjének ezek a nagybirtokosnői nem olyan szervezeten irányították a termelést, mint a modern kor összeszövetkezett nagyszabói. Volt úgy, hogy tudatosan alkottak újat a megunt régi helyébe, de volt úgy is, hogy véletlen, szeszély szülte az újat.

Mars kisasszony ajándékba kapott egy darab lyoni sárga bársonyt. Megcsináltatta magának, fel is vette, ki is akart menni benne a színpadra, de mikor meglátta magát a tükörben, elment a kedve a ruhától is, a darabtól is. Toporzékolt és azt követelte, hogy vegyék le a darabot a műsorról, adjanak helyette mást, mert ő ilyen kanáriruhában nem lép a közönség elé. A helyzetet *Talma*, 2. nagy színész mentette meg egyetlen szóval. »Ez nem kanáriszín, — mondta — ez topáz.« »Topáz?« sóhajtotta megenyhülten a művésznő és kisuhogott a színpadra. Elragadtatás moraja, tapsvihár; másnap gyorsfutárok nyargaltak Lyonba

sárga bársonyért, ez lett a divatszín, a gyáros emeletes házat épített.

Másszor a divatkirálynok *akaratlanul* lettek okozói valamely új divatnak. Mikor Marie Antoinette anyai örömök elé nézett, az udvar dámái úgy akartak kedvében járni, hogy ők is azt mímelték, mintha valamennyien áldott állapotban lennének. Kieszeltek egy szoknyát, mely ügyesen alkalmazott duzzanatok segítségével a viselőt viselősnek tüntette fel. Több sem kellett a párizsi szabóknak, akik rábeszéltek illusztris vevőkörüket olyan szoknyákra, melyeknek duzzadása *a királyné állapotának előrehaladásához igazodott*. Vagyis az történt, hogy az udvar alkalmazkodó hölgyei időszakonként változtatták a szoknyájukat, mely ehhez képest a divat keresztségében *quart de terme, demi-terme* stb. nevet nyert s e nevek magyarul ilyenféleképpen hangzanának: *harmadhavi szoknya, ötödhavi szoknya* és így tovább.

Hasonló módon pattant bele a divatszínnek sorába az úgynevezett *bolhaszín*. Ennek az a története, hogy mikor Marie Antoinette újfajta barnáslila ruhában jelent meg, a királyból ez a felkiáltás szaladt ki: »Nini, hisz ez bolhaszín!« (Akkoriban a bolha a háziállatok sorába tartozott s otthonos volt a fejedelmi udvarokban is; nem kell tehát csodálkozni rajta, ha magasállású uraságok még a színét is pontosan ismerték.) Az udvar tányérnyaló népén keresztünyilallott a királyi szó s a bolhaszín, a *Couleur de puce* legott az idény divatos színévé lépett elő. A szabók persze ezúttal is siettek rálicitálni a legmagasabb ízlésre s a következő árnyalatokkal bódították el a kényesebb igényűeket:

Fiatal bolha. (La jeune puce.) Öreg bolha. (La vieille puce.) Bolha feje. (La tête de puce.) Bolha háta. (Le dos de puce.) Bolha hasaalja. (Le ventre de puce.) Bolha combja. (La cuisse de puce.) De akadt még cifrább divatszín is, nem beszélve a lojalitás afféle szelíd megnyilvánulásairól, mint amelyek a *Király Szeme* (Oeil de roi) és a *Királyné Haja* (Cheveux de la reine) elnevezésű divatszíneket hozták forgalomba. A java bolondság akkor esett meg, mikor a várvavárt

trónörökös, a kis *dauphin* végre megszületett. Az ifjú fejedelemfi egyízben a jelenlevő udvari méltóságok előtt sajnálatosan megfélekedezett magáról; minthogy azonban a vérbeli udvaronc minden fejedelmi ténnyt illő hódolattal tartozik fogadni, az illusztris társaság lelkes elragadtatással tapsolta meg a dauphint s nyomban meg is született az idény divatszíne: a *Caca Dauphin*

Némelyik divat annak köszönhetette világrajöttét, hogy valamely *testi hibát kellett palástolnia*.

Plantagenet Henriknek óriási bütykei voltak a lábán, tehát új életre keltette a régi római hajóorrú cipőt. — Valamelyik spanyol infánsnőt ferde csípővel verte meg a sors, kitalálták számára tehát a krinolin ösét, a hordószerű *vertugada-t*. — III. Henrik feleségének hosszú gólyanyaka volt, ennél fogva magas csipkegallér lett az udvari divat. — A híres malomkőgallérok az volt a rendeltetésük, hogy eltakarják az előkelő dámák golyváját. — XIV. Lajosnak hajbetegsége volt, kénytelen volt parókát hordani, következőképp paróka nélkül nem lehetett udvari embert elképzelni. — Joséphine császárnénak rossz volt a foga, miért is állandóan finom csipkekendőt tartott a szája elé s természetesen az udvari dámák körében a száj elé biggyesztett csipkekendő lett a *dernier cri*.

Néha egy szenzációs eseményből sarjadt ki a szezon divatja.

A tizennyolcadik század elején egy rinocéroszt mutogattak Párizsban. Az idétlen szörnyeteg úgy megnyerte a mondén világ tetszését, hogy nyomban divatosak lettek a ketrecéről mintázott fejdíszek és egyéb felszerelési tárgyak *à la rhinocéros*. — 1773-ban *üstökös* jelent meg az égen. Haladéktalanul megalkották a masamódok az újmódi frizurát *à la comète*. — 1786-ban egy Marie Salmon nevű cselédleányt a vidéki törvényszék halálra ítelt, de a párizsi legfőbb bíróság előtt kiderült az ártatlansága és felmentették. Nosza rögtön úri divattá lépett elő a testhez álló, fűzős mellényke, melyben a leány bírái elé állt s a divatszalonok legkapósabb ruhadarabja lett a *Felismert Ártatlanság Mellénykéje*. (Caraco à l'innocence reconnue.)

Természetesen a *politika* sem kerülhette el, hogy anyjává ne legyen néhány új viseletnek. Nálunk például a Bach-korszak megszülte a *Kossuth-kalap* divatját, néma tüntetésképpen a gyűlölt idegen uralom ellen. A francia forradalom alatt a honleányok *à la Mirabeau* és *à la Marat* legyezőkkel hűsítették magukat, melyekre az ünnepelt honfiak arcképe volt ráfestve. A *Bastille* bevételének öröme médaillonokat csiszoltattak a lerombolt börtön köveiből, sőt a hazafias hevület ízléses fővegeket eszelt ki *à la Bastille*; ezek kis tornyocskát ábrázoltak fekete csipkéből, *köröskörül két sor lőréssel!* A rémuralom napjaiban az eszméért lelkesedő hölgyek *guillotine-formájú fülbevalókkal* tanúskodtak együttérzésükről, amely helyes kis jószágot a király lefejezése után további dísszel csinósították: *levágott koronás emberfejet* akasztottak az aranyaktilócskára.

A politikához kapcsolódó divat történetében igen érdekes tünettel találkozunk. Bebizonyosodott, hogy nincs az a bolondság, melyet a divat el ne fogadna, ha az a saját belső embereitől, például divathölgytől, divatot irányító szabótól indul ki, de *idegentől nem enged magának diktálni*. Tudniillik éppen a francia forradalom alatt történt, hogy a Jóléti bizottság a ruházkodást is demokratizálni akarta s megbízta *Dávidot*, a nagy festőművészt, hogy tervezzen olyan férfiruhákat, melyek méltóak az önérzetes forradalmárhoz. David nekifeküdt a megtisztelő feladatnak és egy csomó ruhatervet készített. Ezek ilyen címeket viseltek: *A francia polgár ruhája otthon. A törvényhozó hivatásának gyakorlása közben. A népképviselő a hadseregnél* stb. Sajnos, a demokratizált köntös olyan kevés népszerűségre tett szert, hogy senki más nem hordta mint a David tulajdon növendékei és az egész reformmozgalom belefulladás a párizsi nép vihogásába.

Hasonló bukás kísérte a legújabb kor egyik nevezetes próbálkozását: a reformruha-mozgalmat. Amerika kezdte a múlt század vége felé; majd a hullám átcsapott Európába. Londonban 1882-ben alakult meg a »*Rational Dress Association*«, orvosok művészek

Grande Pandore és *Petite Pandore*. Az elnevezés céljára azért szemelték ki a görög mitológia Pandoráját, mert tudvalevően ennek a Hefaisztosz által készített és Athéné által életrehívott bábnak felékesítéséhez valamennyi isten hozzájárult. A Nagy Pandora a gálaruhákat, a Kis Pandora a pongyolákat volt hivatva népszerűsíteni. A híres szelence nem szerepelt Scudéry kisasszony küldeményeiben; de bizonyosan rá gondoltak mindamaz uraságok, kiknek a párizsi szállítmányt ki kellett fizetniök.

A babák több mint száz éven keresztül teljesítették azt a hivatást, mely ma a divatlapok feladata. Olyan népszerűek voltak, hogy küldözgetésük még a *hadban álló országok* között sem szünetelt. Csak a tizennyolcadik század galantériája teszi érthetővé, hogy az angol-francia háború idején mindkét fél közös megegyezéssel a párizsi babák számára *passzust* állított ki s azok *szabadon közlekedhettek a verekedő seregeken keresztül*.

A párizsi babák elárasztották egész Európát s eljutottak a török szultánok háremeibe is. A londoni divatbabák viszont nyugatnak vették útjukat s az óceánon keresztül Amerikát részesítették a divatcultúra áldásában. A *New England Weekly Journal* 1733. évi július 2-iki számában egy hirdetés *található ezzel* a szöveggel:

»Mrs. Hannah Teatt divatárusnő, Boston, Summer Street, közli, hogy Londonból új divatbabája érkezett, a legújabb divat szerinti öltözetben, minden szükséges piperecikkel felszerelve. Érdeklődő hölgyek megtekinthetik vagy érte küldhetnek. A megtekintés ára a helyszínen 2 shilling, odahaza 7 shilling.«

A DIVATLAP SZÜLETÉSE

A babák dicsősége akkor kezdett homályosulni, mikor megszülettek a *divatlapok*.

Pontosan nem lehet megállapítani, hogy melyik volt a világ legelső divatlapja. Már a tizenhetedik században keringtek az elegáns világ között színes metszetek, melyek az évad divatjával felöltöztetett szép nőket ábrázoltak. Az 1672-ben megjelent párizsi *Mercure Galant* egyéb rovatai között a divatnak is helyt adott. Kizárólagos divatlappal Párizsban csupán 1768-ban találko-

zunk: *Courrier à la Mode* volt a címe. Sajátságos módon a németek ezen a ponton megelőzték a franciákat, mert Erfurtban 1758-ban már világot látott az első német divatlap, a *Mode- und Galanteriezeitung*. Persze, az első kísérletek hamar elhullottak. Leghosszabb életű volt a weimari *Journal des Luxus und der Moden* (1786—1827) és a párizsi *Journal des Dames et des Modes* (1797—1829).

Ennek a párizsi lapnak a szerkesztőjéről érdemes pár szót mondani. Pierre *Lamésangère* volt a neve, eleinte pap volt és filozófiát tanított egy vidéki városban. A forradalom után felkerült Párizsba, beállt munkatársnak a divatlaphoz, majd szerkesztője és tulajdonosa lett. Rengeteg pénzt keresett, de megmaradt aszkétának és a filozófus komolyságával járta be minden este a színházakat és mulatóhelyeket, hogy a divatról közvetlen tapasztalatokat szerezzon. Egyetlen bogara volt csupán: ha kiment az uccára, mindig tele volt a zsebe aprópénzzel s vagy szétosztogatta a szegények között, vagy vásárolt valamit. Esernyőt sohasem vitt magával; ha eleredt az eső, vett egyet a legelső boltban. A lap aranybánya lehetett, mert a különc szerkesztő halálakor felvett hivatalos leltár szerint szekrényeiben találtatott *1000 pár selyemharisnya, 2000 pár cipő, 6 tucat kék öltöny, 100 kalap és 40 darab esernyő*.

A *Honművész* volt az első magyar divatlap. *Rothkrepf Gábor* szerkesztette s a *Regélő* melléklapja gyanánt jelent meg. Persze, a divathírek még vékonyan csordultak, néhány sor a lap végén volt az egész. Az 1833. évi legelső szám mindössze ennyi hírt közöl:

»*Viseleti divat* Párizsban és Bécsben. — Nyilvános helyeken az asszonyok öltözete virágos hímzett atlasz, filet duzzadékkal (bouffant) és blonde-csipke ruhaujjal, virággal ékesített krepp kalap. — Játékszínen fejkötőt viselnek, melyen csipkeszalag s ezt apró virágokból álló koszorúcska tartja fel. Ugyanilyen bokréta van felül a fején, melynek összeszorító szalagja kevésbé lecsüng.«

A férfiakkal még mostohábban bánik el, mert csak a 6-ik számban foglalkozik velük ekképpen:

»A *piperészek* (Stutzer) selyemposztó vagy bársonynadrágot, arany vagy ezüsttel hímzett mellényt, habzó selyemmel

(moirée) bélelt felsőruhát viselnek, fekete bársony nyakra-
valóval.«

Kárpótlásul ugyanezen évi november 17-iki számában egy férfiakat érdeklő új találmányt ismertet, mely azonban a férfitársadalom nagy kárára azóta teljesen feledésbe merült:

»*Öltöző barométer férfiak számára.* — A légmérőt (barometer), mint neve is mutatja, eddig csak a levegőnek változásai kutatására használták, de már ezt is kivetkőzteté egyoldalúságából az újra-törekvés, a találós ész, s hogy a kényelemnek új eszközt játsszék kezére, egy *öltöző-barométert* gondolt ki, mely formájára tökéletesen hasonlít a közönséges légmérőhöz, de az időváltozások helyett az öltözetnek változását adja elő évszak és időjárás szerint, mint p. o. *köpönyeg és esernyő; felsőkaput; kaput és cachemir-nadrág, frakk és nyári nadrág, stb.* — E találmány szintoly hasznos, mint szokatlan; mert az uracs, mielőtt még hálósobáját is elhagyja, csak egy pillanatot vet öltözet-mérőjének mutatójára s már tudja, mit kell felöltönie és sohasem fo[^] véteni évszak, időjárás és divat ellen; de leginkább ama szeszélyes (launig) Dámának, az időnek kívánatira fordítandó gondoskodástól és aggodástól leszen felmentve s ami legtöbb — az ízléssel se kell vesződnie. Mi hibázik még, hogy egész masinák legyünk?«

Rothkrepf szerkesztő úr egyébként később *Mátray* néven híres zenetörténészünk és a Nemzeti Zenede igazgatója lett.

A későbbi divatlapokban a rovatok már bővülnek. Sőt a *Honderű*, *Petrichevich-Horváth Lázár* hírhedt lapja már mellékletet is ad, még pedig nem csupán szabás-mintát, hanem valóságos divatbábót, papirosból »persze. Az 1845. évi első számhoz mellékelte divatbáb leírása így szól:

»A divatbáb áll négy darabból. Első a fölül vágánnyal ellátott fatalaj; 2-ik a nőalak, mely a fatalaj vágányába állítatik; 3-ik a ruha, melybe a nőalak alulról felfelé bebujtatandó; a 4-ik, a kalap, a ruha két papírlemeze közt van elrejtve, hogy rongálás ellen óvassék, e kalapka is két lemezből áll, mely közé illesztetik be a nőalak arca.«

Ekkor már két divatlapja is volt Pestnek. A másikat, a *Pesti Divatlapot*, *Vahot Imre* szerkesztette. Persze, a két konkurrens állandóan marta egymást s a rovatok

jórészét személyes kirohanásaik töltötték be. A divatbáb nem nyerte meg Vahoték tetszését és csúfolódó megjegyzéseket eresztettek meg rája. A Honderú erre 42-ik számában visszadühöngött:

»V. I. (Vahot Imre) úr azt mondja, hogy két kis ártatlan leánya igen jól mulatja magát a Honderú papírfiguráival. E bókot a Honderú csak viszonzhatja, mert a Pesti Divatlap papírmajmaiban meg a P. H. L. (Petrichevich-Horváth Lázár) Coco majma leli fölötte nagy multságát. Kié a jobb ízlés?«

SZABÓMESTER ÉS MASAMÓD

A divat tulajdonképpeni diktátora, a *nagy szabó* — legyen az persze férfi vagy nő — csak hosszú fejlődési folyamat után jutott hatalomra.

Párizsban egészen a 17. század végéig csupán a *szabómesternek* volt joga férfi és női öltönyöket készíteni. Az asszonyok azonban apránként elkezdtek *szabónőkkel* dolgoztatni és ezek úgy elszaporodtak, hogy végre az iparukat szabályozni kellett. 1675-ben jelent meg a szabónőket céhbe tömörítő s jogaikat és kötelességüket meghatározó királyi rendelet, melynek 11-ik szakasza ma is kiérdemelné a női vevőkör elismerését. A tetszetős törvényhely illetéknéppen intézkedik:

»A szabónő köteles jól és kellően elkészíteni a megrendelt munkát; a ruha legyen jól kiszabva és megvarrva, becsületesen megadva a hozzávalót és a díszet. Köteles mindent elkövetni, hogy a ruha tökéletes legyen, — mindezt *büntetés terhe alatt* és kártérítés kötelezettségével. Hogy a csalások meg legyenek gátolva, felesketett közegek fogják a műhelyeket ellenőrizni s a műhely tulajdonosnője látogatásonkint 10 garast tartozik nekik fizetni.«

A tizennyolcadik század végefelé fellép a színre a *masamód*, hogy azóta is megtartsa egyeduralkodó pozícióját. Nem a mai pesti értelemben vett masamód persze, hanem a *marchande de modes*, vagyis tulajdonképpen a *divatszalon*

A királyi udvar példátlan fényűzése termelte ki ezeket a divatszalonokat. Legnagyobb hírré tett szert *Mlle Bertin*, Marie Antoinette bizalmasa és munkatárs-

nője, akivel órákhosszat dolgozott zárt ajtók mögött, új alkotásokat termelve és tökéletesítve. Bertin kisasszony szalonjának arányai tulajdonképpen csak akkor bontakoztak ki, mikor 1787-ben *csődbe ment*. Adósságai *kétmillió* frankot tettek ki! Valahol elszámította magát; lehet az is, hogy a megrendelőit elriasztotta, mert a korbeli memoárok egyértelmű feljegyzései szerint nem csupán elbizakodott volt, de határtalanul szemtelen is . . . Külön nevezetessége volt *Labille* uraság szalonjának. Még pedig amiatt, mert 1760-ban tanulóleányul állt be hozzá bizonyos *Jeanne Bécu* kisasszony, aki azután igen szép karriert futott meg s a történelemben *Dubarry* grófné néven vált ismeretessé...

DI VA T-TOBZÓDÁSOK

Miképpen fogták fel különböző korok a *ruhaluxust*?

A görög *Xenophon* megbotránkozva írja az elpuhult perzsákról, hogy télen nemcsak meleg felsőruhákba bugyolálják magukat, hanem meleg *kesztyűket* húznak a kezükre.

A római *Plinius* írja Lollia Paulináról, Caligula feleségéről: »Feje, haja, fürtjei, nyaka, karja, — ujjai — mind tele volt rakva drágakövel; 40 millió sestercius értéket hordott magán.« Mai pénzben ez 10—12 millió pengőt jelent.

A magyar *Heltai Gáspár a.* selyemruhát is tobzódásnak minősíti. 1552-ben jelent meg a kicsapongásokat elítélő művecskéje: »*Az reszegsegnec és tobzódásnak veszedelmes voltáról való Dialógus.*« Ebben a derék prédikátor így emlékezik meg korának elfajult ruhaluxusáról:

»Ezelőtt való időkben egy asszonyember-sarut tizenkét pénzen vesznek vala, most pedig hatvan pénzen. Immár nem jó az országbeli bőr hozzája, hanem idegen országból kell hozni. Ez előtt való időkbe egy jeles menyeközébe (menyeközöbe) alég láttál két selemruhát, de most minden tölcsérgyártóné' selemruhába morál. — A sok gyűrűket, boglárokat, kapsokat, köszöntyüket ki számlálhatja meg? Bezzeg efféle szertelenségre pénz kell !«

Pérez kell rá! Ez a refrénje mindig a temérdek vádnak, melyeket századok során a ruhaluxust kedvelő asz-

szony fejéhez vagdostak. Egy régi magyar versezetben a házasulandó ifjú így elmélkedik:

Szüntelen ruházni kell a feleséget,
Telhetetlen gyomra kíván sok költséget.
Hogysem mint szenvedgyek ennyi sok ínséget
Jobb holtig viselnem ifjú legénységet.

Ha városit veszek, azok cifra gőgök,
Újabb-újabb ruhát szereznem nem győzők.
Selyemből pártára én szert nem tehötök,
Kedvetlen hunyorít másként a szemöldök.

Nagyon érdekes művet írt a 14. század végefelé *Latour Landry* lovag. Leányainak ad benne erkölcsi tanácsokat s fűszer gyanánt apró történetkével tarkázza az oktatást. Íme egy tanulságos példázat, mely a derék lovag szerint a tulajdon első feleségével esett meg: Meghalt egy asszony és odakerült Mihály arkangyal elé, hogy feleljen a tetteiért. Nagy mérleg állt az arkangyal előtt. Egyik serpenyőjébe belerakta a nő földi jócselekedeteit. De a másik serpenyő mellett a sátán vigyorgott s beledobálta a vétkeket, többek között gyűrűket, csecsebecséket és *tíz pár ruhát*, holott — mondotta — elég lett volna neki a fele is. A serpenyő a sátán felé billent, aki is nyomban elvitte az asszonyt, lehúzta róla a rajtalévő köntöst s a boldogtalannak pucéron kellett az örök tűzbe bevonulnia.

Lehet, hogy a Landry-kisasszonyok hasznukra fordították a hiteles történetben rejlő tanúságot, de sajnos, számos nőtársuk semmibe sem vette a túlvilágon fenyegető meleg napokat és nem *tíz pár*, hanem *ezer-öttszáz pár* ruhával tömte tele a szekrényét, mint *Erzsébet* angol királynő, akit azonban a háromezer aranyos kötöse sem tett szebbé egy szikrával sem.

Egy másik Erzsébet, az oroszok cárnője szintén bolondja volt a sok és szép ruhának. Már csak azért is sok kellett neki, mert kövér volt és mértéktelenül izzadt; egyetlen báli éjszakán legalább háromszor váltott ruhát és fehérneműt. Külön udvari hivatalnokokat tartott, akik lestek a pétervári kikötőbe befutó hajókat, a rakományban talált piperecikket lefoglalták és válogatás

végezt a cárnő elé hordták, nehogy más asszony elcsúszjon belőle valamely divatos kelmét vagy ruhadarabot. A párizsi orosz követnek az volt a legfontosabb diplomáciai megbízatása, hogy a legújabb divatkreációk után kutasson. Lord Hyndford, a pétervári angol követ úgy vélte országának érdekeit szolgálni, hogy egész nap a divatlapokat bújta és friss londoni szövetekkel kedveskedett a mindenható fejedelmi asszonyságnak. 1753-ban tűz ütött ki a moszkvai cári palotában és *négyezer* ruha égett oda. Maradt még elég Pétervárott, ahol a cárnő halála után felleltározván a hagyatékot, találtak egyebek közt *tizenötezer* ruhát, sokezer zsebkendőt, *száz* vég érintetlen ruhakelmét és két ládát, telezsúfolva selyemharisnyákkal.

Marie Antoinette-ről azt írja Madame *Campan* emlékirataiban, hogy a királynénak a téli szezonra 12 nagy toalettje, 12 nappali öltözete és 12 díszes abroncsszoknyás ruhája volt. Ugyanennyi a nyárra és a tavaszra. A tavasziakat ősszel is hordta. A szezon végével átnézte az egész ruhatárat s csak kivételesen tartott meg egyet-kettőt, a többit elajándékozta. A 108 darab drága szezontoaletten kívül tömegesen lógott a szekrényekben muszlin, indiai perkál és egyéb könnyű fajsúlyú ruha.

A ruhatáros komornyik minden reggel jelentkezett a főkomornánál s átnyújtotta a *mintakollektív könyvet*. Ebbe a könyvbe valamennyi ruhából kis mintadarabok voltak beragasztva; könnyebb felismerhetés céljából a mintához a ruhadíszből is csatoltak egy kis mutatványt. A királyné felébredvén, éhgyomorral áttanulmányozta a könyvet s gombostűkkel jelölte meg a ruhákat, melyeket aznap viselni szándékozott.

Joséphine császárné, amikor felébredt, megfésültette magát s azután következett a toalett-szemle. Nagy kosarakban hordozták eléje a ruhákat, kalapokat és egyéb piperét. Egyéni szenvedélye volt a *sál*. Ezekből állandóan 3—400 darabot tartott; ruhákat, ágytakarókat, sőt kutyapárnákat is csináltatott belőlük. Reggel rendszeren valamelyik drága selyemsálját terítette a vállára, amivel néha Napóleonnak egy gavalléros

gesztusra adott alkalmat: ha belépett ugyanis a császárné öltözőszobájába és úgy gondolta, hogy a sál túlságosan eltakarja a remek vállakat, egyszerűen letépte és behajította a kandallóba. A császár a gyors elhatározások embere volt. . .

Joséphine nem értett úgy a szakmához, mint Marie Antoinette. A szállítók irtózatosan becsapták, mindent háromszoros áron sóztak rá, ő pedig valódi kreol könnyelműséggel válogatás nélkül vásárolt, magának a vásárlásnak gyönyörűsége végett. *Frédéric Masson* számítása szerint az 1804-től 1809-ig terjedő időszakokban toalettszámlája összesen 6,647.580 frankot tett ki!

A tékozlási szenvedély akárhányszor átlépte a józan ész határát. *Brantôme* írja Condé herceg menyegzőjéről, hogy a menyasszony a drágakövekkel megpakott nehéz aranyszövetű ruha súlya alatt egyszerűen megroggyant és nem tudott lépni. A király odaküldte Montmorency herceget, Franciaország connétable-ját, azzal a paranccsal, hogy *fogja galléron* és segítse be a templomba. Egy másik fejedelmi esküvő, *IX. Károly* lakodalma arról lett nevezetessé s divat krónikájában, hogy ezen a menyegzőn szerepelt *a világtörténelem leghosszabb uszálya*. Hossza *húsz rőf* volt, vagyis mai mértékben körülbelül *huszonnégy méter*. A teméntelen sleppet a menyasszony hordta, helyesebben az ő ruhájának volt a tartozéka, mert hordani három vérbeli hercegnő hordta utána, akik maguk kénytelenek voltak megelégedni nyolcméteres nyúlfarknyi uszályokkal.

Egy magyar asszonyról is maradt ránk adat. *Magyarországi Klementina*, Martel Károly leánya nőül ment X. Lajos francia királyhoz. A halála után felvett leltár arról tanúskodik, hogy életében nem vetette meg a fényűző piperét. A leltár négy *olvasót* sorol fel. Igenis, négy *olvasót*, mégpedig a drágaságok között. Tudni kell ugyanis, hogy a tizennegyedik század elején szokás volt állandóan olvasóval járni. Az övre vagy a karra akasztva hordták. A divat erre a kegyes rendeltetésű tárgyra is rávetette magát és addig csinosította, míg valóságos alkatrésze lett a női piperének. Klemen-

tina asszony olvasói között volt egy, melynek tíz szeme csupa zafírból volt csiszolva, sőt akadt egy még díszesebb: *negyvennyolc darab nagy igazgyöngy és hat darab zafír* volt a zsinórjára fűzve. Klementina ruhatáráról nem találunk feljegyzést, de a kutyáiról tudjuk, hogy *selyemmel bélelt és ezüstspaszománttal szegett* kosarakban aludtak.

Csakugyan, még a kutyák is *hozzájárultak* a női pipere luxusához. Az említett tizennegyedik században az volt a divat, hogy a kis kedvencek fékentartására szolgáló korbácsokat arany-nyéllal látták el és drágakövekkel rakták ki. Bourbon Johanna királynőnek egész gyűjteménye volt belőlük. íme a korbelti leltár leírása az egyik darabról:

»Egy kutyakorbács, a fogantyúja aranyból, rajta' három drágaköve! kirakott markolatgomb, a fogantyú végén egy nagy, négyzetes zafír. Magán a korbácson hét gomb, mindegyike tizennyolc darab nagyszemű gyöngyből.«

*A »DANDY«
ÉS BEAU BRUMMEL*

Nem szabad azt hinni, hogy ami a hajdani ruhaluxust illeti, a férfi túlságosan elmaradt volna a nő mögött. A divathölgy pendantja a *dandy*.

A *dandy* szó eredetével maguk az angolok sincsenek tisztában. Állítólag az *Andrew* (András) keresztnév eltorzított kicsinyítéséből származik. A hivatalos magyar neve *piperkőc*. Ezt a mesterségesen gyártott műszavat azonban senki sem használja, éppoly kevéssé, mint itt-ott indítványozott többi egyértékesét: *divathős, divatfi, divatmajom, uracs, arszlán*. A köznyelv ragaszkodik a *dandy*hez, a tolvajnyelv pedig csinált magának egy becsületes külvárosi szót és úgy hívja a túlságosan kiöltözött ifjakat: *ruhagyuri*.

A *dandy* Londonban lép fel a tizenkilencedik század elején, de voltak elődei más országokban s egyéb korokban is, csupán a nevük változott. Angol őseik közé tartozott a *Beau, Buck, Maccaroni, Pretty fellow, Exquisite, Tulip, Top, Spark, Swell* stb. Franciaország-

ban időrendi sorrendben így követték egymást: *Mignons* (XVI. század vége), *raffinés* (XVII. század eleje), *petits maîtres* (XVII. század közepe, majd a XVIII. század is), *muguets* (XVII. század), *godelureaux* (XVII. század vége), *freluquets*, *roués* (XVIII. század közepe), *muscadins* (1793), *mirlif lores* (XVI. Lajos), *jeunesse dorée* (a forradalom utáni aranyifjúság), *merveilleux*, *incroyables* (a *jeunesse dorée* tagjai), *lions* (1830; innen a magyar arszlán), *cocodès*, *crevés*, *gandins* (második császárság), *gommeux* (századvége).

»Exquisite« angol úr 1646-ból

Németországi rokonuk a *Stutzer* és a *Geck*, bécsi atyjukfia pedig hozzánk is ellátogatott *gigerli* néven.

Megjegyzendő, hogy a *dandy* csupán a jelenlegi közhasználat szerint jelenti a felsorolt elődeivel és utódaival azonos típust. A valódi *dandy*, úgy, amint azt a hírhedt *Beau Brummel* megszemélyesítette, tulaj-

donképpen angol specialitás volt. Nem csupán a ruházkodás választékossága jellemezte, hanem bizonyos modorbeli fölény, rendíthetetlenül közönyösre fékezett temperamentum, a »gentleman« eltúlzott, jéghideggé fagyott tökéletessége.

Georges Brummel 1778-ban látta meg a világot s már tizenhatéves korában őt látta meg a világ. A későbbi IV. György király akkor még velszi herceg volt és főambícióként azt a célt tűzte maga elé, hogy ő legyen a legjobban öltözött gentleman Angliában. Mikor bemutatták neki a fiatal Brummel-gyereket, rögtön felismerte benne az eljövendő divathóst; kegyébe fogadta és tiszti rangot szerzett neki a hadseregben. A fiatalember valóban rászolgált a bizalomra. Pár év alatt túlszárnyalta magát a mecénást is. ő lett Anglia legelső hangadó gavallérja, mindenki által elismert, irigyelt és vakon követett példakép, a Beau, vagyis *Szép* jelzővel ékesített divatpillangó, az imént vázolt értelemben a dandyzmus megteremtője. Otthagytta a hadsereget s ezentúl kizárólag az öltözködésnek és a társadalmi kötelességek aggodalmasan korrekt megtartásának élt, vagyis pontos fogalmazásban: *nem csinált semmit, de azt rendszerrel cselekedte.*

Érdekes, hogy ez a teljesen üresfejű és hidegszívű sznob *döntő hatással volt a modern férfidivat kialakulására.* Mégsem tartozik a szigorú értelemben vett divatkreálók sorába, mert nem annyira új divatot alkotott, mint inkább *megakadályozta* a férfidivat szeszélyes elfajzását. Ez volt az alapelve: *»Akkor öltözünk jól, ha nem vagyunk feltűnők.«* Ehhez képest került minden szertelenségét, tarka színt, eredetieskedő szabást. Állandó estélyi öltözete túlzottan egyszerű volt az addigi divathősök parádéjához képest: kék kabát sima gombokkal, fehér mellény, teljesen testhezálló, bokán gomboló fekete nadrág, selyemharisnya. De ez a ruha olyan tökéletes szabású volt és viselője olyan választékos eleganciával hordta, hogy a csodálkozás morajlott fel a termen, ahová belépett.

Egyik jelszava volt ez is: *»Semmi párfőm, de a legpompásabb fehérnemű, pazar bőséggel, falun mosatva.«*

Ehhez képest naponta *háromszor* váltott inget. Minden pár kesztyűjén *négy* kesztyűs dolgozott: külön specialistája volt a hüvelykujjnak s külön a kesztyű egyéb részeinek; arról azonban sajnálatosképpen nem maradt adat, hogy ez a másik három művész miképpen osztozott az alkotás feladataiban. Annyit mindenesetre tudunk, hogy a kesztyű szintve öntve simult a kezére s minden egyes körmének keresztül látszott a rajza. Cipőiről szintén csak azt tudjuk, hogy nem csupán a felső részét kellett tündöklőre kifényesíteni, de a *talpát is be kellett lakkozni*, mindennap újra. Szabásuk tüneményes lehetett, mint abból az anekdotából kiderül, amely szerint Brummel találkozáskor egy divatíjű arisztokratával, némi szemlélődés után megkérdezte: »Mondja kérem, mi az, amit ön a lábán hord?« »Cipő« — volt a meglepett válasz. »Úgy? Azt hittem, papucs.«

Brummel általában minden reggel *három órát* töltött a toalettasztal előtt. Amin nem kell csodálkozni, mert például a fésülést *három fodrászművész* végezte; egyik dolgozott elől, a másik hátul, a harmadik kétoldalt.

Az öltözködés fénypontja, a művek műve, a *nyakkendő* megkötése volt. Abban az időben a nyakon körülcsavart, állig érő, hátul magasra tornyosodó nyakkendőket viseltek; estélyi ruhához fehér muszlin volt a kötelező. Brummelt nem elégítette ki sem az anyag, sem a kötési mód; a laza és petyhüdt muszlinból nem lehetett műremeket alkotni, ő nyakkendőit enyhén kikeményíttette s a kötendő csokrok mintáit festőművésszel rajzoltatta meg. Először egyenletesen körülcsavarta nyakán az écharpe-ot, úgyhogy az állát is eltakarta. Azután tükör előtt, az áll lassú ide-oda mozgatásával leszorította, úgyszólván leköszörülte az áll alá, a kellő magasságra. Ekkor következett a döntő mozdulat: egy lendülettel megkötni a csokrot. Akármilyen tökéleteségre is tett szert ebben a művészetben, nem sikerült mindig egy húzással vagy csavarintással a redőket az előre meghatározott rajz szerint sorakoztatni, már pedig a keményített anyagon a legkisebb gyűrődés is meglátszott. Ilyenkor a nyakkendő egyszerűen eldobatott s a kísérlet egy másik, teljesen érin-

tétlennel megismételtetett. Ha néha rossz napja volt, az engedetlen nyakkendők halommal heverték a padlón és immár csak a mosószámla szaporítását szolgálták.

Ilyen volt Beau Brummel reggele. Ha bálba ment, ugyanez megismétlődött este is. De ez alkalommal már az öltözőszobája előtt várta a hordszék, nehogy fölösleges gyaloglás által az *ensemble* tökéletessége csorbát szenvedjen. A hordszék hófehér atlaszsal volt bélelve és a kényes uraság cipellői fehér prémpámán pihentek.

A nagy dandy életsorsa ismeretes. Arroganciája olyan határtalanná fajult, hogy magát a trónörököst, barátját és pártfogóját is alárendeltjeként kezelte. Állítólag valami mulatozás közben kifogyott a pezsgő s a dandy odaszólt a leendő angol királyhoz: »György, kérem, csengessen a pincérnek.« György csengetett s a belépő pincérnek kiadta a parancsot: »Brummel úr kéreti a kocsiját.«

Többé nem állt szóba a dandyvel és kitiltotta a társaságból. Ez még nem ártott volna Brummel tekintélyének, mert a herceg nem volt népszerű személyiség. Karrierje akkor törött meg, mikor vagyona — mai értékben egymillió pengő körül — ráment a ruhaszámlákra és menekülnie kellett Londonból, nehogy az adósok börtönébe kerüljön. Calais-ben telepedett meg, ott élt egy darabig hírnevéből és londoni barátai támogatásából — majd kinevezték Caenbe konzulnak, de ebben az állásában sem tudott megmaradni. Csúszott-csúszott a lejtőn lefelé; évek múltán a hajdani divathős kopott és divatjamúlt figurává vénült; utolsó állomása a caeni szegényház volt, ahol hatvankétéves korában, elhagyatva, félig hülyén meghalt.

TÉKOZLÓ FIÚK ÉS APÁK

Brummelnek az *ízlése* került egymilliójába. Elődeinek ruhaluxusát ritkán irányította az ízlés; ott a fényűzés *öncél* volt s abban merült ki, hogy ki bír mennél több és mennél drágább ruhát a szekrényeibe zsúfolni.

Buckingham herceg, I. Jakab király kegyence, minden ruháját a legdrágább anyagból csináltatta s

ahol csak tehetett, gyöngyökkel, drágakövekkel, gyémántgombokkal ékesítette. Ilyen teljesen felszerelt öltözetnek darabja *negyvenezer* mai értékre átszámított pengőbe került.

Számra nézve jóval nagyobb ruhatára volt *Brühl* grófnak, a szász választófejedelem mindenható miniszterének. Készlete állandóan *háromszáz* teljes öltözetből állott. Tulajdonképpen ez a szám *csak százötven* különböző ruhát jelentett; minden ruhája ugyanis *két példányban* volt meg. A kényes diplomata nem szeretett sokáig ugyanabban a ruhában maradni, de viszont azt sem akarta, hogy a világ megszólja a gyakori ruhaszerelésért. Azt eszelte hát ki, hogy ruhát váltott ugyan, de ugyanannak a ruhának a *másodpéldányát* vette fel s ezzel a gyengéd ötlettel megkímélte a kevésbé tehetősi társaság érzékenységét. Egyébiránt mindegyik ruhájához külön-külön sétapálcája és dohány szelence je volt, szintén 300—300 példányban.

Voltak időszakok, mikor a férfiak mintha teljesen elvesztették volna az eszüket. 1414-ben Franciaországot a végkimerültségig elgyengítette a belső pártviszályok és az angol háborúk veresége, azonban Orléans hercege, a király unokaöccse, pont ekkor érezte szükségét, hogy olyan új ruhát csináltasson, amilyen eddig még nem volt. Ez a derék úr egyebekben azzal tett szert nevezetességre, hogy a legnagyobb asszonybolond volt Európában. Nem donjuani értelemben, hanem ahogyan a lovagkor hősei imádták a nőt: romantikus, epekedő rajongással. Az új ruha is valamely imádott hölgy tiszteletére készült, erre vall az eredeti ötlet, mellyel a ruha ujját kellett a szabónak feldíszítenie. Végig az ujjak hosszában egy *kóta volt rájuk hímezve*, akkori divatos sanzonnak az első sora, mely hivatva volt a lovag úr érzelmeit példázni. A kóta 142 kótafejet tartalmazott: s minden egyes kótafej 4 darab, négyszöget alkotó *igazgyöngyből* volt kihímezve. Egy-egy ruhaujjon tehát 568, összesen a kettőn *1136 darab igazgyöngy* hirdette a lovag gyengéd szerelmét. Rákövetkező évben zajlott le a szomorúemlékű azincourti csata. A herceg úr fogságba esett s módjában volt 18 eszten-

deig a londoni Tower falai közt dúdolni a gyöngyös sanzon szövegét: »*Madame, je ne suis plus joyeux.*« (Asszonyom, vége a jókedvemnek.)

XIII. Lajos keresztelőjén a magas uraságok ki akartak tenni magukért s egyik a másikra licitált, melyik tud ragyogóbb öltözetet kitervezni. *Bassompierre* marsallnak szerencséje volt. Az utolsó napokban lelkendezve rohant hozzá a szabója és jelentette, hogy éppen most érkezett meg egy holland kereskedő friss gyöngyszállítmánnyal; azt meg kellene venni, nehogy más elkaparintsa. A marsall meg is vette rögtön a gyöngyököt s kihímezte velük a ruháját, mely különben is igen gyönyörű lehetett: violaszín brokát, egymásba fonódó arany pálmalevelekkel. Mások is hordtak gyöngyös ruhát, de ilyet senkisé; mert a felhasznált gyöngyök súlya összesen *ötven fontot tett ki!* A marsall kiállta az erőpróbát, mert sem a keresztelőn nem szakadt meg az irtóztató súly alatt, sem a számla kifizetése alkalmával, amely kereken 14.000 tallérról szólt. Vagyis mai értékben, a pénz vásárlóerejét számítva, a ruha körülbelül *négyszázezer pengőbe került.*

Ugyanezen a keresztelőn *Épernon* herceg olyan díszkardot kötött az oldalára, melynek hüvelye *1800 darab gyémánttal volt kirakva.*

Maga a király, IV. Henrik, szürke veréb gyanánt szerénykedett a fényes társaságban, mert a krónikás egy szóval sem említi, milyen ruhában volt. Ellenben egy másik krónikás feljegyezte válaszát, melyet azidő tájt egy tisztelgő küldöttségnek adott. A válasz utolsó mondata így hangzott: »Lehet, uraim, hogy kívül szürke vagyok, de belül arany, igazában mondom.«

A RUHARENDELETEK

Ma mindenki úgy öltözködik, ahogy akar. Régen az állam beleavatkozott a mindennapi ruházkozásba is. Így születtek meg az úgynevezett *ruharendeletek.*

Ezeknek kettős céljuk volt. Egyrészt rendes merdebe szorítani a fényűzést, másrészt megakadályozni, hogy az alsóbb osztályok a felsőbbek utánzásával

hivalkodhassanak. Valamennyi ruharendelet száználmas balsikerral járt. A divat erősebbnek bizonyult az államhatalomnál. A római *Lex Oppia* például eltiltotta a nőket az ékszerviseléstől és a színes ruháktól, s természetesen olyan elkeseredett ellentámadást váltott ki az asszonyokból, hogy húsz év után feledésbe merült.

A középkor egyik legrégebb ruharendeletét *Szép Fülöp* francia király bocsájtotta ki 1294-ben. Hercegek, grófok és bárók ezentúl évenként csak *négy* új ruhát csináltathattak, — lovagok *hármát*, — hölgyek és főpapok *kettőt*. A szövetek minősége is meg volt szabva társadalmi osztályok szerint; főurak szövete legfeljebb 25 francia garasba kerülhetett rőfönként, köznemeseké 18-ba, tekintélyes polgároké 15-be. A polgárok feleségei rosszabbul jártak, mint a férjeik: az ő részükre csak 12 garasos szövetet engedélyezett a zord szabály.

Fülöppel, a kíméletlen zsarnokkal, nem lehetett nyíltan szembeszállni. Az asszonyok tehát úgy frissítették fel szűkre szabott ruhatárukat, hogy hol más derekat varrattak a régi helyébe, hol a ruhaujjakat cserélgették, hol a díszeket változtatták. Meg aztán a rendelet nem hatott ki a királyi család tagjaira, tehát nem lehetett tenni semmit sem az ellen, ha a vérbeli hercegnők drága ruháikat elajándékozták udvarhölgyeiknek. És így tovább.

Pedig súlyos pénzbüntetésekkal igyekezett rászoktatni a lázgó asszonyokat a törvény megtartására. Sőt néha a törvényhozó *furfanghoz* folyamodott. IV. Henrik, hogy védje a francia ipart, 1604-ben eltiltott minden külföldi eredetű piperét. De mert bölcsen tudta, hogy a párizsi asszonyok nem fogják honorálni az iparvédelmi szempontokat, kimondta a rendeletben, hogy a parancs *csupán a tiszteséges emberekre vonatkozik; züllött nőszemélyek és gazfickók hordhatnak, amit akarnak*.

A rendelet nyilván a régi *lokriszi* törvény útmutatásait követte. Nagy emberismerőnek bizonyult a filozófus *Zaleucus*, aki a Krisztus előtti VII. században ezt az agyafürt törvényt kieszelte és *ügyes* fogással így akarta elgáncsolni a luxust:

»Lokriszi polgárnő az uccán kíséretül nem vihet magával egy rabszolgánál többet; *kivéve, ha részeg,* —

nem hagyhatja el éjjel a lakását; *kivéve, ha találkára megy,* —

nem hordhat aranydiszt és drága himzéseket; *kivéve, ha pénzért kapható nők sorába akar lépni,* —

lokriszi polgár pedig nem viselhet drágaszövetű köntöst és ékszereket; *kivéve, ha céda helyek látogatására indul.*«

Lipcse város tanácsa különböző időkben összesen *hét* ruharendelettel iparkodott levagdosni a divatnak minduntalan újra kinövő hidrafejét. A városi levéltár az 1550., 1595., 1628., 1634., 1640., 1649., 1698. évekből őriz ilyen rendeleteket. Úgy látszik, a kellő hatás mindig elmaradt, amin azután a nemes tanács igen felbosszankodott s 1699 február 24-én erélyes eszközökhöz nyúlt: *általános ruharazziát rendelt el.*

A poroszlók bejárták a várost és összefogdostak minden *cselédet*, aki csipkével, bojttal, arany- vagy ezüstpaszománttal hivalkodott. Ezeket beterelték az őrszobába és a tilos dísz a ruháikról kímélet nélkül levagdosták. A kereskedők és iparosok asszonyai csupán idézést kaptak s a városházán keményen megintették, hogy jövőre jó lesz a törvényt megtartani, mert különben őket is eléri a gyalázat.

Ez az erélyes rendszabály követőkre talált. 1731 január 7-én a porosz király megsokalván a cseléd-lányok páváskodását, ezt az ediktumot bocsátotta ki:

»Mi, *Frigyes Vilmos*, Isten kegyelméből Poroszország királya stb. tudomásul adjuk a következőket: Megütközéssel tapasztaltuk, hogy *cselédleányok és más közönséges asszonyszemélyek* selyemruhákat, selyemmellényeket és selyemmellkendőket hordanak s ezáltal nemcsak a hazai gyapjúiparnak ártanak, hanem megszegik *azokat* a korábbi rendelkezéseket is, melyek megszabták, hogy mindenki saját társadalmi helyzetének megfelelően öltözködjék — de sőt az ilyen nőszemélyektől az is kitelik, hogy bérükből nem jutván a selyemre, tilos eszközökkel igyekeznének a szükséges pénzt megszerezni. Miért is ezennel elrendeljük, hogy jelen parancsunk közzétételétől számított hat hónap múlva egyetlen cselédleány vagy más közönséges asszonyszemély se merészeljen selyemruhát, selyemmellényt vagy selyemmellkendőt hordani; aki pedig mégis megtenné, arról a selyemruhát *nyílt uccán le kell szaga-*

gatni. Ehhez tartsa magát minden hatóság és a legcsekélyebb elnézést se tanúsítsa. Minek bizonyoságául adjuk legmagasabb sajátkezü aláírásunkat és királyi pecsétünket, stb.«

Magyarországon ilyen korlátozó rendszabályokkal többnyire a felvidéki és erdélyi városokban találkozunk, németországi hatás eredményeképpen. Érdekes a *besztercebányai* tanács 1723 december 14-én kelt rendelete, mely minden vonalon hadat üzen a fényűzésnek. A ruhaluxust illetően csak az asszonyokkal foglalkozik, nyilván azért, mert a férfipolgár nem hódolt be akkora mértékben a divatnak. A rendelet osztályokba sorozza a polgárságot. Első osztályba tartoznak az *előkelők*, úgymint a tanácsbeliek, nemesek, bányapolgárok. Utánuk következik a *középosztály*, legvégül pedig az *alsóosztály*, vagyis a szegény ember és a cseléd. Az előkelőket nem szedi ráncba a rendelet, csupán figyelmükbe ajánlja, hogy iparkodjanak jó példát mutatni a többieknek. A középosztályról szóló paragrafust érdemes szószerint közölni, mert valóságos korbelti kis divatképet tár elénk:

»15. §. Minthogy többszöri komoly intéseink és fenyegetéseink dacára a hívságos öltözési modor ez osztálybeli nőszemélyeknél nagymértékben divatba jött, miáltal Isten városunk büntetésére ingereltetik s az ifjúságnak és minden keresztény szívnek nagy megbotránkoztatása okoztatik: ennél fogva minden ez osztálybeli asszonynak és leánynak szigorúan megtiltatik, hogy arany- vagy ezüstcsipkével és paszománttal díszített fátyolt, avagy az alatt arany- vagy ezüstcsipkét, úgyszintén damasz- vagy egyéb selyemszoknyát, kötényt, ezüstövet, cobolyföveget, arany- és ezüstpaszománnyos vagy sujtásos ujjast, skófiummal vagy arany- és ezüsthímzéssel szegélyezett mellénykét, ingvállat és nyakkendő, hosszú bekecsket, karmazsincsízmát, arany- és ezüsteel kivarrt főkötőket, pártákat és homlokszalagokat, hosszú tafota csuklyát, ezüst- vagy aranyeresztékű selyemharisnyát, hímzett vagy szegélyezett cipőket és papucsokat, de különösen *botránkoztatóan meztelenített nyakat* s azon (gyakran egész vagyonukat képező) aranyláncokat, gyöngyöket, korálokot viseljenek; úgyszintén tiltatik, hogy valódi gyöngyszalagokat, drága zsinórokat és egyéb fölösleges öltözéket, könnyen változó új divatú szabadakokat hordjanak. Az e rendszabály ellen vétőkre a városi gyész fog felügyelni s őket a tanácsnak feljelenteni.«

Képzeltető, hogyha a tanács a középosztállyal ilyen mostohán bánt el, minő zárdai egyszerűségre szorította azokat a szájalomraméltó asszonyszemélyeket, akik a társadalmi létra legalsó fokán rekedtek.

»17. §. Végezetül megtiltatik, hogy ezek (t. i. a köznép és a cselédek) hollandi posztóból készült német szoknyákat halhájjal vagy egyébként kifeszített mellényeket, prémezett hosszú és széles felöltőt, veres vagy sárga kordováncsizmát, festett kendőket, fejükön hosszú lebenyt vagy fátyolt, arany- vagy ezüstdíszítésű selyem vagy bársony ingvállat és mellényt, ingeken széles, hosszú kézelőket, meztelen nyakat, szégyenletesen kitakart melleket és általában kevélységre és hiúságra mutató botrányos ruhaneműt viseljenek.

Ezekre a kirendelt felügyelők vizsga-szemet fognak fordítani s a kihágókat be fogják jelenteni; megjegyeztetvén, hogyha az első intés nem vezet sikerre s a cseléden és a köznépen azután is ily tiltott tárgyak találatnának, feljogosítatnak a városi szolgák, hogy azokat *nyílt uccán levetkőztessék s a tiltott tárgyaktól megfoszthassák.*«

Rengeteg ruharendeletet lehetne még felsorakoztatni, de nem érdemes, mert mind ugyanazt a nótát fűjja. S ez a nóta is előbb-utóbb elhalkult, nem csupán az asszonyok nyakas ellenállása miatt, hanem azért is, mert kiderült, hogy amit az állam nyer a vámon, elveszti a réven. Ha betiltják a selymet, tönkremegy a selyemgyáros és kenyér nélkül marad a munkás. A tizenkilencedik század elején az államhatalom már abbahagyta a meddő harcot és rábízta »minden osztálybeli nőszemélyekre«, hogy tetszésük szerint öltözzenek vagy vetkőzzenek, amint azt a divat megszabja.

